

האם צריך לחדש את עקרונות המלחמה?

הוויכוח בין האסכולה המסורתית לאסכולת העימות המוגבל - מי צודק?

המאמר הזה נועד להביא לבחינה מחודשת של הרלוונטיות של עקרונות המלחמה הקיימים. אין ספק שהעקרונות הקיימים בספרות התורתית של צה"ל צריכים להישאר כפי שהם, אך כיום שייכותם המובהקת היא לרמה הטקטית בלבד. תופעת המלחמה כפי שאנו מבינים אותה מחייבת עקרונות נוספים לרמה המערכתית והאסטרטגית

סא"ל יעקב בנג'ו

המתודה שתלווה מאמר זה היא כדלקמן:
1. אטען כי עקרונות המלחמה אינם משרתים עוד את ייעודם, וכי אי-הסדרת השיח המקצועי גורמת לבלבול גדול בין רמות המלחמה השונות.
2. אבקש להציג פתרון מסדיר וחדש לעקרונות המלחמה. לפתרון הזה אקרא "פתרון המחוננים", ותפקידו להסדיר את השיח בין רמות המלחמה השונות.

סוגי המלחמה - מה בין הרכבי לסימפקין

במחקריהם מציינים סימפקין והרכבי קשת רחבה של סוגי מלחמות שמבחינתם מעידים על תופעת המלחמה.⁴ הרכבי מציין כי סוגי המלחמה הם: גרעינית, קונוונציונלית (טוטלית ומוגבלת), זעירה (טרור וגרילה).⁵ סימפקין מציין כי סוגי המלחמה נחלקים על-פי התורות המשמשות אותם והם: תורת ההתשה, תורת התמרון ותורת הלוחמה המהפכנית.⁶ השוני בין הרכבי לסימפקין בולט לעין. בעוד שסימפקין מבקש להציג את צורת הלחימה ומתוכה להשליך על

תופעת המלחמה, הרי שהרכבי מבקש להציג את היקף המלחמה ואת כלי הנשק המשמשים בה ומתוכם להשליך על תופעת המלחמה. אין ספק שסימפקין הוא יותר קלאוזביצי מהרכבי, שכן המלחמה כפי שהוא רואה אותה ומנסה לנתח אותה היא תופעה חברתית וכך גם המוטיווציה המלווה אותה. הרכבי, לעומתו, מנסה לתת לנו כלים להסתכל על התופעה ולהחליט בצורה מדעית היכן אנו נמצאים על קשת המלחמות. שתי הגישות האלה, אף שהן שונות, מקובלות בדרך כלל בצורה זו או אחרת על העוסקים במקצוע - כל

בצבא מתנהל בימים אלה ויכוח נוקב בין שתי אסכולות שונות. מצד אחד עומדים אלה הטוענים כי העימות המוגבל הוא צורה חדשה של תופעת המלחמה. מצד אחר ישנם אלה הטוענים כי בתופעה הזאת אין שום חידוש.¹ מעבר לעובדה שהוויכוח הזה מעיד על בגרות המערכת הצבאית, הרי שהוא ויכוח על מהות הכולל את ההבנה שאם אכן מדובר בתופעה חדשה, הרי שנידרש למהלכים משלימים נוספים. בתחילה נידרש לנסות להבין ולהמשיג את תופעת המלחמה החדשה, לאחר מכן נצטרך לנסות להגדיר קטיגוריות להבנתה, קרי לנסח עקרונות מלחמה, ולבסוף אף ייתכן שיהיה צורך לגבש

צורות קרב חדשות.² השינוי אינו מסתיים בכך, מפני שבסופו של דבר הוא אמור לספק תשתית קוהרנטית לפעולה של כל רמות המלחמה (טקטיקה, מערכה, אסטרטגיה).³

אם נבקש לפתוח את הנושא הזה לדיון, יהיה עלינו לענות על השאלות הבאות: האם אנו באמת עומדים

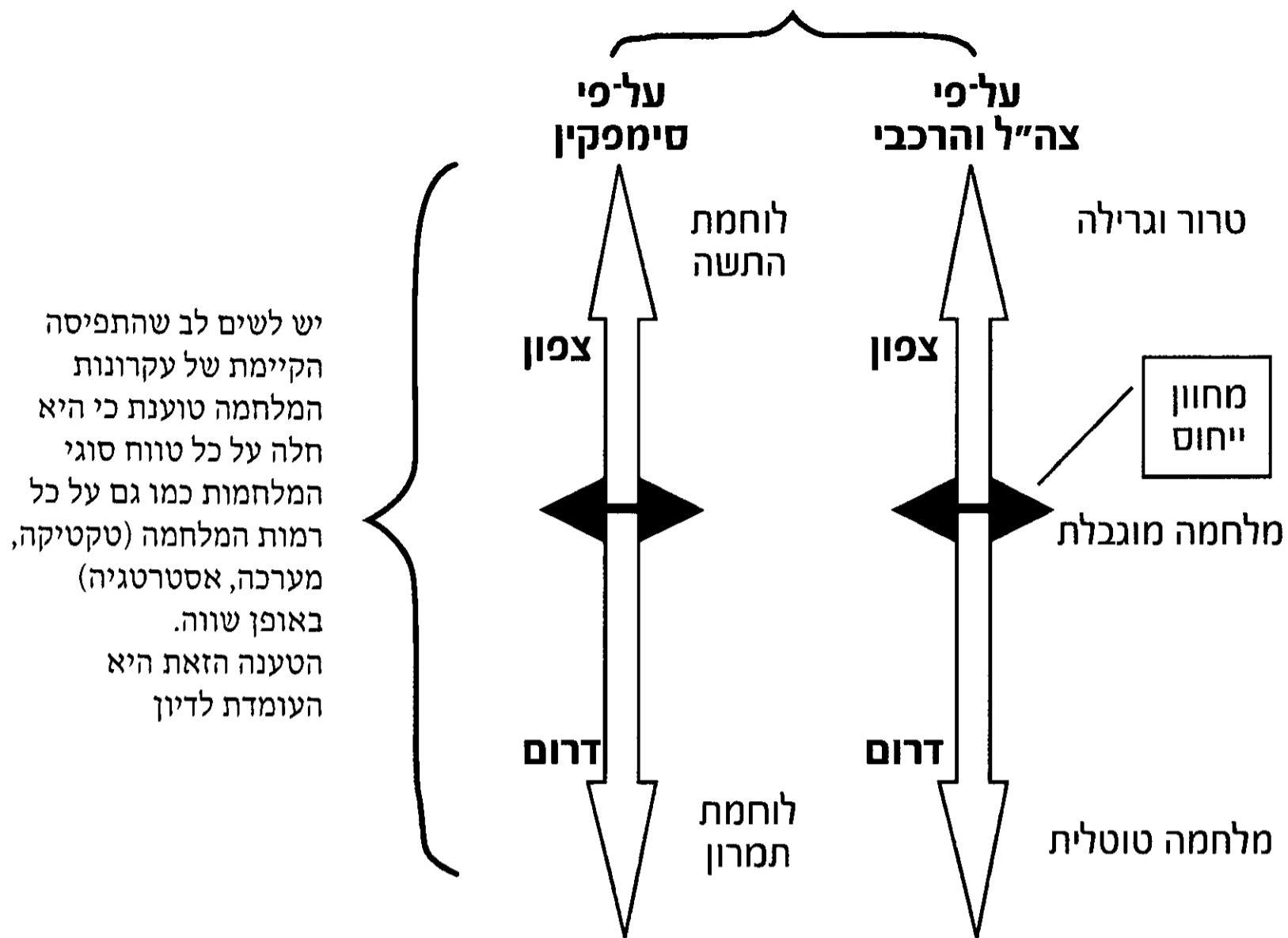
עקרונות המלחמה אינם משרתים עוד את ייעודם, ואי-הסדרת השיח המקצועי גורם לבלבול גדול בין רמות המלחמה השונות

בפני תופעה חדשה? האם העימות המוגבל דורש מאיתנו עקרונות מלחמה חדשים? האם העימות המוגבל הוא חידוש בתופעת המלחמה כפי שאל"ם שמואל ניר (סמו) ז"ל דרש לראותו? מדוע אנו נאלצים להמציא שפה חדשה חדשות לבקרים? כיצד קשורות לכך רמות המלחמה השונות?

מפקד צוות
פאקטוריה ללימוד
טקטי

טווח סוגי המלחמות והמחוננים המאפשרים אבחון בתוכם

האם צריך לחדש את עקרונות המלחמה?

402

11

אולם אנו יודעים מניסיוננו ומניסיונם של אחרים שהמצב משתנה מקצה לקצה כאשר המחוננים של סוגי המלחמות מצפינים. כאשר אנו נמצאים בתחום של מלחמת טרור וגרילה (הרכבי) ושל לוחמת התשה (סימפקין) מצויה לפתע תופעת המלחמה בהקשרים שונים לחלוטין מאלה של המלחמה הטוטלית או לוחמת התמרון.

אבל האם מדובר באמת בשוני כה גדול? האם כשהמחונן מצפין ההקשר הופך באמת כה שונה עד לבלי הכר? כדי לענות על השאלות האלה, העומדות בבסיס הוויכוח בין האסכולות השונות, יש לבחון את התפתחות עקרונות המלחמה ואת הניסיונות השונים להגדיר אותם מחדש.⁷

התפיסה הצה"לית הרשמית בסוגיית עקרונות המלחמה

באופן פורמלי נשען צה"ל על 10 עקרונות המלחמה שאותם פירסם אג"ם תוה"ד בחוברת ב-1996. העקרונות האלה מלווים אותו לאורך העימותים השונים.⁸ להלן כמה מן התובנות המרכזיות המובאות בדפי המבוא של החוברת הזאת:

עקרונות המלחמה הם המושגים המבטאים כללי מחשבה ועשייה צבאיים המפרשים תופעות במלחמה. תופעות אלה הן חלק מהמלחמה באשר היא. הן באות לידי ביטוי בכל הרמות (האסטרטגית, המערכתית והטקטית) ומובנות על-ידי האדם על-פי תבונת הניסיון מאז שחר ההיסטוריה.⁹

אחד לפי נטיות ליבו.

כדי להבהיר את העומד בפנינו בחרתי להציג את הבעיה באמצעות שיטת המחוננים. אלה נועדו להקנות גמישות לתופעה שנתפסת כקשיחה ושאינה משתנה.

מה ניתן ללמוד מסוגי המלחמות

בשלב הזה אבקש להציג את המחוננים הראשונים להסדרת הפתרון. המחוננים האלה מציגים בתמציתיות את תפיסותיהם השונות של הרכבי ושל סימפקין בנוגע לתופעת המלחמה. הבחירה במחוננים מאפשרת לנו, כאמור, לייצר גמישות בתופעה שנתפסת כקשיחה ולא משתנה. אנחנו מצפינים או מדרימים את המחונן לפי התפיסה שלנו את תופעת המלחמה, וממנה נוכל לגזור את העקרונות השונים המלווים אותה.

כאשר מחונן סוגי המלחמות מדירים לעבר לוחמת תמרון (סימפקין) ומלחמה טוטלית (הרכבי) אנו מוצאים שהתופעה הופכת לברורה ומובחנת. עקרונות המלחמה הקיימים מאפשרים לנו שיח בין כל רמות המלחמה (טקטיקה, מערכה, אסטרטגיה). זאת מכיוון שמלחמות מעין אלה הופכות את מצבו של מנהל העימות למובחן ולמובן בשל הטוטליות המאפיינת אותו. יתר על כן, מושגים כגון חיים ומוות הופכים להיות ברורים יותר; המטרות יעמדו למבחן הלגיטימיות רק לעיתים נדירות, והזהות בין הצבא לחברה הופכת לחזקה יותר ויותר.

משמעותיים בשדה הקרב. זוהי תפיסה קלאוזביצית ביסודה – תפיסה הטוענת כי למלחמה יש אופי ודינמיקה פנימיים. אם נרצה לנצח, כל שעלינו לעשות הוא להכיל את עולמה של התופעה ולפעול בתוכה.¹⁵

על עצם התופעה והתגלמותה בעולם אין ויכוח. בסופו של דבר שני צדדים נפגשים במפגש פיזי על מנת להביא לידי מימוש את רצונותיהם. היכולת להכניע את הצד האחר היא פונקציה של שימוש בכלי נשק, שהם כלים להפעלת אלימות. לדעתי, הטענה שפעולה על-פי עקרונות המלחמה מבטיחה הישגים בשדה הקרב נכונה רק כאשר המחוננים של תופעת המלחמה נמצאים בחלקם הדרומי, קרי במלחמה הטוטלית ובלוחמת התמרון. אך האמירה הזאת הופכת להיות בעייתית מאוד כאשר המחוננים מצפינים. הסיבה: במלחמת טרור וגרילה ובלוחמת התשה מפסיקים כלי הנשק להיות בהכרח פיזיים. הם גם פיזיים, אבל הם גם עוד משהו שעלינו לנתחו ולהבינו על מנת לייצר פתרון מסדיר לבעיה.

עקרונות המלחמה של אל"ם שמואל ניר (סמו) - ניסיון לחדש

את השיח הצבאי בדבר העימות המוגבל כתופעה חדשה, השונה מתופעת המלחמה הקלאסית,¹⁶ יש לזקוף לזכותו של אל"ם שמואל ניר (סמו). עיקרי עבודתו של סמו פורסמו במסמך פנימי בצה"ל ביולי 2002, ובהם ניסה להציג את העימות המוגבל כמהפכה מחשבתית הדורשת המשגה חדשה.¹⁷ להערכת עבודתו השאפתנית ביותר של סמו הייתה הניסיון לנסח עקרונות מלחמה חדשים לתופעת המלחמה החדשה כפי שהוא הבין אותה. וכך כתב סמו:
"עקרונות המלחמה אינם נותנים ביטוי הולם למצב היסוד, לרעיון, לכלים ולדרך הנובעים מטבע העימות המוגבל, אשר באמצעותם מוכרע העימות. מכאן שיש לייחד לעימות המוגבל עקרונות שונים מעקרונות המלחמה המקובלים".¹⁸

רשימת עקרונות המלחמה היא רשימה נבחרת על-ידי צבא בתקופה מסוימת. כל רשימה מדגישה עקרונות אחדים בחשיבה ובעשייה הצבאית, אשר חשוב לאותו צבא באותו זמן להדגישם.¹⁰

פירוש עקרונות המלחמה שונה מרמה לרמה (רמה טקטית, מערכתית, אסטרטגית), ועל המפקד לפרש את עקרונות המלחמה בהתאם לרמה שבה הוא עוסק.¹¹

עקרונות המלחמה חייבים להתפרש בכל רמה ובכל מצב באופן המתאים לייעוד הרמה, להיקף פעולותיה בלחימה ולהיקף האחזיות שלה: ברמה הפלוגתית ייושם עקרון "העומק והעתודה" באופן שונה מאופן יישומו ברמת הגיס, לדוגמה, שכן אין עקרון מלחמה יכול לבוא לידי ביטוי באותו אופן הן ביחידה שעיסוקה הוא בתרגולת ובטקטיקה והן במפקדת עוצבה המופקדת על תכנון מערכה ופיקוד עליה.¹²
לא ניתן שלא להבחין בקביעה כי על מנת שעקרונות המלחמה יגיעו לכדי אפקט ממשי מול תופעת המלחמה, עליהם לחול על כל רמות המלחמה (טקטיקה, מערכה, אסטרטגיה). הסיבה לכך נעוצה בשני גורמים מסורתיים:

1. הרצון להפוך את המלחמה ל"מדעית" ומתוך כך לחזות את הנולד ולאפשר כלים אמפיריים כדי להצליח במלחמה.

2. הרצון להכליל את העקרונות על מנת לייצר מחשבה והבנה משותפות בין כל רמות המלחמה השונות. אלה תובנות שחשוב שיישמרו בעיקר בשל כניסתם של קצינים לתוך המערכת הצבאית ויציאתם ממנה.¹³

ההבנה הזאת של עקרונות המלחמה היא מסורתית – הבנה שבה עקרונות המלחמה הם כלי אפיסטמולוגי (הכרתי),¹⁴ כמעט חד-צדדי. קרי אנו משפיעים על המלחמה על-ידי הכרתה, ואילו היא כשלעצמה אינה משתנה. אם נפעל על-פי עקרונות המלחמה, מובטח לנו לא רק שנחזיק בשפה משותפת עם אנשי מקצוע אחרים, אלא גם שנגיע להישגים

עקרונות המלחמה על פי אל"ם שמואל ניר (סמו)

1. מוכוונות לתכלית המדינית. התכלית המדינית היא המצפן להתנהלותנו.
2. העצמת העמידות. יש לעשות פעילות מוכוונת להעצמת העמידות ולהגברת החוסן החברתי על מנת להבטיח את יתרוננו בהתנגשות הרצונות של החברות היריבות ושל הלוחמים.
3. אחדות המאמץ. המערכה על התודעה צריכה לרכז את משאבינו הפסיכולוגיים והפיזיים.
4. סימולטניות מעצימה. יש צורך בפעולה סימולטנית של סוגי הלוחמות השונים באופן שיעצימו זה את זה.
5. חיכוך רציף. יש ליצור מצב של חיכוך רציף (פיזי ונפשי) בעוצמה ובתדירות משתנות. עלינו לנוע:
  - בין הבלגה לתוקפנות;
  - בין התחשבות להתעלמות;
  - בין הפעלת כוח להידברות.
6. תכנון לטווח ארוך. יש לתכנן מהלכים הצופים למרחוק המבטיחים הוגעה מתמדת.
7. יצירתיות. יש ליצור מצבים חדשים, שהיריב אינו מודע להם.
8. למידה ותמורה עוקבת. יש להציב מכשולים בתדירות גבוהה מכדי שהיריב יוכל למצות את כושר הלמידה והיישום שלו.
9. גמישות ארגונית ורעיונית. יש להבטיח התאמה לתמורות בעימות על ציר הזמן.
10. הטלת ספק. יש להימנע מלדבוק בהרגל ובמובן מאליו.³⁸

אמירתו הנחרצת של סמו נראית היום רלוונטית יותר מתמיד, אף שראשית התובנות האלה מקורן דווקא בתפקידים שמילא בזירה הלבנונית מול ארגון החיזבאללה.¹⁹ רעיונותיו של סמו עוררו ויכוחים רבים, אך לא התקבלו בתוך המערכת הצה"לית. את הסיבה לאי-קבלתם ניתן להבין מהדוגמה הבאה. עקרון המלחמה החמישי של סמו עוסק בחיכוך הרציף. לדבריו מדובר ב"יצירת מצב של חיכוך רציף (פיזי ונפשי) בעוצמה ובתדירות משתנות. עלינו לנוע:

1. בין הבלגה לתוקפנות;
2. בין התחשבות להתעלמות;
3. בין הפעלת כוח להידברות.²⁰

השאלה המיידית שצריך לשאול את עצמו הקורא היא כיצד ניתן לממש את עקרון המלחמה הזו בכל רמות המלחמה. לכאורה הכול כאן ברור ומובחן מול תופעת המלחמה. אך כיצד ניתן לצאת עם האבחנה הזאת למעשים בעולם הצבאי? מי מחליט מתי להבליג, להתחשב ולהידבר ומתי להפעיל כוח, להתעלם ולהיות תוקפני? האם זה החייל? המ"פ? המ"ט? מפקד האוגדה? ואולי אלוף הפיקוד? האם למ"פ או למ"ט ישנה באמת הזכות להחליט החלטות כאלה? האם אנו במדרג הצבאי מוכנים לקבל פירושים מעין אלה שיבוצעו על-ידי הרמה הטקטית?

השאלות הקשות האלה לא זכו להתייחסותו של סמו, ובשל כך נדחו רעיונותיו.²¹ הרי צבא בעל מערכת היררכית אינו יכול לקבל את העובדה שהטקטיקן יעסוק בפירושים של התופעה בכללותה. זה אינו נמצא במסגרת תפקידו או במסגרת הכשרתו. את עולם ההקשרים של התופעות הפיזיקליות, כפי שאראה בהמשך, אנחנו מייחסים לרמת המלחמה המערכתית והאסטרטגית ולא לרמה הטקטית. להערכתו, טעותו המתודולוגית של סמו הייתה שהוא ביקש לייחס את עקרונות המלחמה לכל רמות המלחמה.

הטעות הזאת היא שיצרה את האנטגוניזם במערכת הצבאית והיא שהובילה לדחיית רעיונותיו.

סמו אולי טעה בהכללה שביקש לבצע, אך מהאמת האפיסטמולוגית, ההכרתית, בדבר המאפיינים החדשים של העימות גם הפרקטיקנים (האנשים העוסקים במקצוע הצבאי) לא יכלו להתעלם. ואולי בשל כך התעורר הרצון להבהיר את התופעה באמצעים רחבים יותר. בסקירה קצרה שעשיתי מצאתי עוד שני ניסיונות מתועדים ומהותיים שביקשו להגדיר את תופעת המלחמה כפי שהיא נתפסת בעימות המוגבל.

שני הניסיונות האלה הם של תא"ל גרשון הכהן ושל ד"ר צבי לניר שכתבו על העקרונות השונים המובילים את המלחמה.

תא"ל גרשון הכהן ועקרון הבהרת המטרה: בין סמלים לקרקע

במאמרו "המצביא והתכנון המערכתי - בין הנדסה לארכיטקטורה"²² מבקש תא"ל גרשון הכהן ליצור קשר בין

תופעת המלחמה לבין רעיונות השאובים מעולם הסמיוטיקה²³ ועולם הארכיטקטורה. טענתו המרכזית של תא"ל גרשון הכהן מסתכמת בכך שלהקשרים הפיזיקליים של שדה הקרב ברמה הטקטית יש ממדים ומשמעויות אחרים לחלוטין ברמה המערכתית. ובדבריו שלו:

הדגשתי בדבריי שלושה רעיונות:

א. להפעלת כוח צבאי קיים ממד סמיוטי, ההולך ונעשה דומיננטי בשנים האחרונות - במיוחד בסביבה רוויית תקשורת.

ב. הפעלת כוח צבאי דורשת רעיון מערכתי יצירתי, המעוגן בהקשר חד-פעמי ומותאם להתרחשות בכללותה.

ג. להפעלת הכוח מגבלות רבות, וחובה על המצביא להכיר אותן ולפעול באופן שבו מכלול פעולותיו יחולל עם סיום הלחימה את המגמה הרצויה.

בשלושת הרעיונות האלה טמון ההסבר לתחושה כי הצבאות המודרניים במבנה הסטנדרטי הסדרתי שלהם הופכים לדינחאורים.

● לדינחאור אין, כנראה, רגישות לממדים סמיוטיים והוא אינו יכול לייצר פעילות בעלת מטען סמיוטי.

● לדינחאור אין כישרון יצירתי, ולכן הוא נוטה לפעול על-פי סכמות קבועות.

● הדינחאור גדול מדי ומתקשה במבנה המסורבל שלו להתאים את עצמו לרעיונות פעולה בהקשרים חד-פעמיים.

● ולבסוף, הדינחאור אינו מודע למגבלות הכוח, ואין ביכולתו לפעול באופן שיעצב ויחולל מגמות ותהליכים התואמים את צרכיו.²⁴

בעזרת משל הדינחאור מבקש תא"ל גרשון הכהן להראות כי על המפקד המערכתי לעסוק בחשיבה יצירתית ושיטתית, שאמורה להביא לידי ביטוי את הבנתו המופשטת את שדה הקרב. ההבנה המופשטת הזאת היא אמנות המלחמה. על מפקד המערכה לעסוק בתרגום פיזיקלי של תופעות סימבוליות. (הייתי מרחיק ואומר כי על מפקד המערכה להגדיר ממש מרחבים תודעתיים ונכסים תודעתיים במערכת האויב על מנת להכריע אותו ולא - כמקובל - לקרוא את התוצרים הפיזיקליים של שדה הקרב שהם הפרשנות למתרחש בשדה הקרב).

תא"ל גרשון הכהן - גם אם לא עשה כך במפורש - מציג לנו עקרון מלחמה מרמת המלחמה המערכתית המנוסח בצורה הבאה:

הבהרת המטרה - קביעת יעדים תודעתיים (סימבוליים) ויצירת הקשר טקטי (פיזיקלי, קרקעי) רלוונטי להכרעת האויב. טענתו האפיסטמולוגית של תא"ל גרשון הכהן היא שתופעת המלחמה ברמה המערכתית עוסקת בסמלים ולא במפגשים פיזיקליים טקטיים.²⁵ חשוב להדגיש: העניין כאן אינו ביצירת הוראות ונהלים ברורים יותר. במובן מסוים, הלוואי שבכך הייתה מסתכמת המערכה בעימות המוגבל. העניין הוא ביכולת לתרגם יעדים תודעתיים לתוצרים מעשיים.²⁶

צבא בעל מערכת היררכית אינו יכול לקבל את העובדה שהטקטיקן יעסוק בפירושים של תופעת המלחמה בכללותה. זה אינו נמצא במסגרת תפקידו או במסגרת הכשרתו

ד"ר צבי לניר ועקרונות הדבקות במשימה לאור המטרה המדינית

במאמרו "מי צריך עקרונות מלחמה?" מציג צבי לניר עמדה אף יותר קיצונית. ד"ר לניר טוען כי אמרתו הידועה של קלאוזביץ כי "המלחמה היא המשכה של המדיניות"²⁷ באה למעשה להסדיר שני עולמות תוכן שונים – זה של המדינה וזה של הצבא. עולם המדינה ועולם הצבא שונים זה מזה בתוכנם בשל מבנם הארגוני ובשל ייעודם.²⁸ בעוד קלאוזביץ הסדיר זאת באמירתו הכוללת ש"המלחמה היא המשכה של המדיניות",²⁹ הרי שעקרונות המלחמה הקיימים היום בצה"ל אינם נותנים מענה לשיתופיות הזאת בין הרמה הצבאית לרמה המדינית. חוסר השיתוף הזה יוצר במקרה הטוב תסכול בכל רמות המלחמה השונות ובמקרה הרע הוא מוביל לתקלות חמורות. דוגמה לכך נותן לנו ד"ר לניר מתולדות מלחמת יום הכיפורים:

ההפתעה במלחמת יום הכיפורים נבעה במידה רבה מהוצאת המדיניות אל מחוץ למערכת המושגים המפרשים של החשיבה הצבאית הישראלית על המלחמה. היעד האסטרטגי הפוליטי של המלחמה נגד את ההיגיון הצבאי "הטהור", שהנחה את הכנות צה"ל למלחמה... גם ההכרעה האסטרטגית של המטכ"ל הישראלי בדילמה בין חיסול כל דריסת רגל של הצבא המצרי בגדה המזרחית של תעלת סואץ

לבין חדירה דרכו ויצירת איום אסטרטגי על הבירה קהיר... לא הביאה את ההכרעה המצופה לפי הגיון החשיבה, הנסמכת על עקרונות המלחמה, שכן לנוכחות של ארמייה 3 בגדה המזרחית (למרות היותה מנותקת ואף שאיבדה את תפקידה וערכה האסטרטגי ככוח היכול להשפיע על ההכרעה הצבאית במלחמה) הייתה חשיבות מכרעת לשאלה מי, אכן, ניצח במלחמה זו בשקלול הכולל.³⁰

ד"ר לניר טוען אפוא כי במלחמת יום הכיפורים פעל הדרג הצבאי ללא הקשר מדיני וללא הכוונה מדינית נכונה. חוסר ההכוונה הזו הוא שיצר – לטענת לניר – את העיוותים בתוצרים הרצויים של הפעילות הצבאית. מדבריו של לניר עולה עקרון מלחמה הקובע כי את המשימה הצבאית יש לקבוע לאור המטרה המדינית. ובניסוח קצת יותר צר: יש לעמוד במשימה לאור המטרה המדינית.³¹

רעיון מסדיר חדש

אנו רואים שכאשר המחווניים מצפינים בתופעת המלחמה לעבר לוחמת התשה (סימפקין) או טרור וגרילה (הרכבי), עקרונות המלחמה הקיימים מפסיקים לתפקד בתפקידם המתווך. העקרונות הקיימים אינם מצליחים לתווך בין תופעת המלחמה לגווניה לבין צורות הקרב. העדות לכך היא הניסיונות שהצגתי כאן של תא"ל גרשון הכהן ושל ד"ר צבי לניר. אולם לכל פרקטיקן ברור כיום כי ההמשגה הקיימת אינה מספקת כדי לתאר את עולם המלחמה שאנו מזהים ברמות השונות. ההמשגה של גרשון הכהן, הטוענת כי יש להבהיר את המטרה מיעדים תודעתיים ליעדים פיזיקליים, אינה מתכנסת לעקרון המלחמה הקיים של "עמידה במשימה

לאור המטרה". ניתן לטעון לפי תוה"ד כי ברמה המערכתית יצטרך המערכתן לתת פירוש אחר למטרה ברמתו, פירוש שהוא תודעתי. האמירה הזאת היא לדעתי פשטנית מדי ואינה מציגה את המורכבות האמיתית של הדברים כפי שתא"ל גרשון הכהן מתאר אותה. הפשטנות הזאת סובלת בדיוק מאותה הפשטנות שסמו חשב שיוכל לתקן באמצעות עקרון המלחמה החמישי שלו – "חיכוך רציף". מפקד האוגדה או אלוף הפיקוד אינם יכולים לדבר אל הרמה הטקטית במושגים מופשטים. זוהי רמה מעשית ופיזיקלית כמעט לחלוטין. ההמשגה היא הדרך היחידה שלנו לייצר שפה משותפת בין הרמות השונות של המלחמה. ההמשגה היא הכלי המקצועי היחיד שאנו מחזיקים כדי למנוע בלבול בפעילות הצבאית שלנו.

כל מפקד – ברמתו – יכול להזיז את המחווון ולקבוע את מקומו ומתוך כך להבין שני דברים מרכזיים:

1. היכן הוא נמצא ביחס לתופעת המלחמה. המכלול הוא של כל ההיררכיה הצבאית, קרי האסטרטג צריך להסדיר למערכתן את מיקומו ואת הקשרו וכך גם המערכתן צריך להסדיר את מיקומו ואת הקשרו של הטקטיקן. המורכבות של תופעת המלחמה יוצרת מצבים שבהם נוכל למצוא גזרות שכנות שבהן האחת מאופיינת יותר בתמרון ובטוטליות והאחרת מאופיינת יותר בטרור ובגרילה ו/או התשה (אליבא דסימפקין והרכבי).

2. היכן הוא נמצא בשיח עקרונות המלחמה. במובן הזה עליו להמשיג את תופעת המלחמה כדי שתאפשר פעולה נכונה של הכוח הצבאי בשטח. שיח מעין זה יבטיח, לדוגמה, כי הרמה הטקטית לא תתבלבל ותדבר במושגים תודעתיים שאינם רלוונטיים לה, שכן הרמה הטקטית אחראית במידה רבה להישגים הפיזיקליים בשטח. שיח מעין זה יבטיח כי לא ייווצר תסכול בין רמות המלחמה השונות ויבהיר מדוע מפקד האוגדה או האלוף מתעניין בגדר בצורה X, ואילו המח"ט והמ"פ יתעניינו בה בצורה Y. בנקודה הזאת הייתי אפילו מוסיף ואומר כי מדובר בהגבלת השיח הצבאי והממשקים המתווכים בו.

המחווניים מאפשרים לנו לייצר שיח מקצועי נכון, המסדיר את הפעילות הצבאית בין הרמות השונות. המחווניים גם קובעים שכל רמת מלחמה (טקטיקה, מערכה, אסטרטגיה) חייבת להתנהל מול תופעת המלחמה בצורה שונה לחלוטין מרעותה.

כאשר המחווון יצפין ויצביע על החלטתנו כארגון לוחם שתופעת המלחמה בנקודת זמן ומרחב מסוימת נעה לעבר הגדרתו של סימפקין (מלחמת התשה ומלחמה מהפכנית) ו/או הרכבי (לוחמה זעירה: טרור וגרילה), יידרשו מפקדים לייצר מובחנות גדולה יותר לעקרונות המלחמה, שכן לא כולם יחולו באותה רמת מלחמה. דוגמה: משמעות הסמלים בעימות המוגבל הולכת וגדלה, ואילו המשמעות של הקרקע הולכת ויורדת. בשיח בין הרמה האסטרטגית לרמה המערכתית יצטרפו, למשל, לדבר על מרחבים תודעתיים של

כאשר המחווניים מצפינים בתופעת המלחמה לעבר לוחמת התשה או טרור וגרילה, עקרונות המלחמה הקיימים מפסיקים לתפקד בתפקידם המתווך

האויב ולבחון באופן מתמיד אם המטרות הקרקעיות משרתות את התכלית המדינית.

כאשר המחונן ידרים ויצביע על החלטתנו כארגון לוחם כי תופעת המלחמה בנקודת זמן ומרחב מסוימת נעה לעבר לוחמת תמרון (סימפקין) ו/או מלחמה טוטלית (הרכבי), לא יידרשו מפקדים לייצר מובחנות גדולה ואף יידרשו לצמצם את תובנותיהם לעבר 10 עקרונות המלחמה של תוה"ד.

דוגמה: אם יוחלט לבצע תמרון מכריע נגד הצבא הסורי, יכול האסטרטג להגדיר כי המטרה היא עיר הבירה הסורית, דמשק, והשמדת הצבא הסורי. במקרה כזה גם הרמה המדינית וגם הרמה הצבאית ידברו במושגים קרקעיים וכמותיים, אף שברור כי השניים הם גם סוג של סמלים. הישגיים כמותיים ופיזיקליים יאפשרו לרמות השונות לבחון האם הישגיהן משרתים את התכלית המדינית.

מהלך לוגי - ניסיון להצביע על עקרונות מלחמה חדשים ונוספים

על בסיס הרעיון המסדיר החדש שהצגתי אבקש לבצע מהלך לוגי, שמטרתו מחולקת לשניים:

1. להציג שני עקרונות מלחמה חדשים ונוספים היכולים להתגלם במציאות של תופעת המלחמה ושל רמות המלחמה השונות.
2. להציג מסגרת המשגה טובה יותר לקשת התופעות של המלחמה, שעליהן הצביעו גם תא"ל גרשון הכהן וגם ד"ר צבי לניר.

עקרון המודיעין

הדרך הטובה ביותר להבהיר את העיקרון הזה היא דווקא באמצעות דוגמה הלקוחה

מעולם הביטוח. חברות הביטוח מחזיקות סטטיסטיקות שונות על תוחלת החיים של בני האדם, כדי שיוכלו להעריך בצורה נכונה את גובה הפרמיות שעליהן לגבות מהלקוח. הן עושות זאת אף שאין הן יודעות להצביע בצורה מדויקת על המקום ועל הזמן שבו כל לקוח ספציפי שלהן יעבור מן העולם. במילים אחרות: הן עובדות על סמך מגמות.³²

רמות המלחמה - המערכתית והאסטרטגית - עובדות על סמך מגמות, וחובתן לבחון אותן ואף לייצר אותן. טבען זה מתחזק במיוחד ככל שאנו עוברים לעימותים מופשטים יותר וסימבוליים יותר. הנחת העבודה הזאת אינה חלה ואסור שתחול על הרמה הטקטית. מחובתו של הכוח הטקטי לייצר את המודיעין שהוא זקוק לו ולא רק להמתין לרמות הבכירות המנהלות אותו בשל פעולתו בתנאי אי-ודאות קשים.

היכולת לייצר את ההקשר הנכון של הפעילות הטקטית כך שלא תהפוך להיות לפתע לאסטרטגית נסמכת על ההקשר המודיעיני. ההבחנה בין המודיעין ברמה המערכתית למודיעין ברמה הטקטית היא קריטית, מכיוון שהיא מאפשרת להבין באחריותו של מי אנחנו נמצאים.³³ העיקרון הזה אינו שייך לרמה האסטרטגית, מכיוון שמצד אחד מצופה מהצבא שייצר לעצמו את המטרות הקרקעיות שישרתו את המשימה המדינית ומצד אחר הכלים המודיעיניים העומדים לרשות הרמה המדינית שונים במהותם מאלה של הרמה

הצבאית אך ורק בשל המטרות שבעבורן נבנו. חשוב לזכור: המודיעין הוא המקנה לנו את היכולת להבדיל בין הרמה המערכתית לרמה הטקטית. למשל, האם יש לתת לאמבולנס לעבור דרך המחסום? (מצד אחד מדובר בבעיה "קרקעית" פשוטה. מצד אחר לכל החלטה שתתקבל יש אפקט תודעתי). האם יש להגביר את הלחץ על האויב במבצעים יזומים? (שוב מדובר בדילמה קרקעית ותודעתי). מהן המשמעויות ההומניטריות והבין-לאומיות של צעדים כאלה? (אפקט תודעתי).

עקרון ניהול המשאבים

העיקרון הזה שייך לרמה המערכתית. יש לכך שתי סיבות: 1. במלחמה המודרנית כלי המלחמה והאמצעים הפכו ליקרים ממש. הסוגיה הזאת מעצימה את עצמה כאשר מבינים כי במדינה דמוקרטית תקציבי הצבא מובנים ונמדדים בהקשרים רחבים הרבה יותר מאשר בסוגיות מבצעיות גרידא. הסיבה לכך בעיקרו של דבר נחלקת אף היא לשניים:

א. עלות מכונות המלחמה בעת המודרנית היא יקרה (מיליוני דולרים ליחידה) - מה שמוביל לא פעם למשבר משאבים. דוגמה לכך ניתן לראות בניהול משאב כלי ההנדסה (בעיקר ה-D9) ורק"ם החי"ר הכבד ("אכזרית", נגמ"חון) באוגדת עזה. המשאבים האלה אינם יכולים להיות מסופקים לכל הצרכנים בעת ובעונה אחת - מה שהוביל לכך שחלוקתם מתבצעת אך ורק ברמת האוגדה.

ב. תפיסות הביטחון במדינות דמוקרטיות נמדדות בהקשרים רחבים יותר ולא רק בהיבטים צבאיים גרידא. מתוך כך מבצעת

המדינה איזונים שנראים לה נכונים בין, למשל, חינוך וביטחון. האיזונים האלה משפיעים באופן ישיר על תקציבי הצבא.³⁴

2. טבע הכוח הטקטי הוא למצות את משאביו בשל הדינמיקה הקוגניטיבית הקשה שבה הוא נמצא בתוך שדה הקרב הטקטי. מיצוי טוטלי של המשאבים האלה עלול להוביל לקריסה של רמות המלחמה שמעל. כך, למשל, נערכו בפיקוד המרכז דיונים אינטנסיביים בסוף 2002 ובתחילת 2003 על השימוש המוגבר בטנקים על רקע העלויות שהיו כרוכות בכך.³⁵ למי שאינו בקיא: עלות ק"מ אחד בטנק זול מגיעה ל-1,000 ש"ח.³⁶

ניתן אפוא לראות כי הרמה המערכתית היא הראשונה המסוגלת לנהל את כלל המשאבים לאור הרעיונות המבצעיים שאותם עליה לממש. הסיבה המרכזית לכך היא היותה הראשונה המסוגלת לתכלל את ההישגים הסמיוטיים ביחס להישגים הפיזיקליים בזירות המבצעים השונות.³⁷

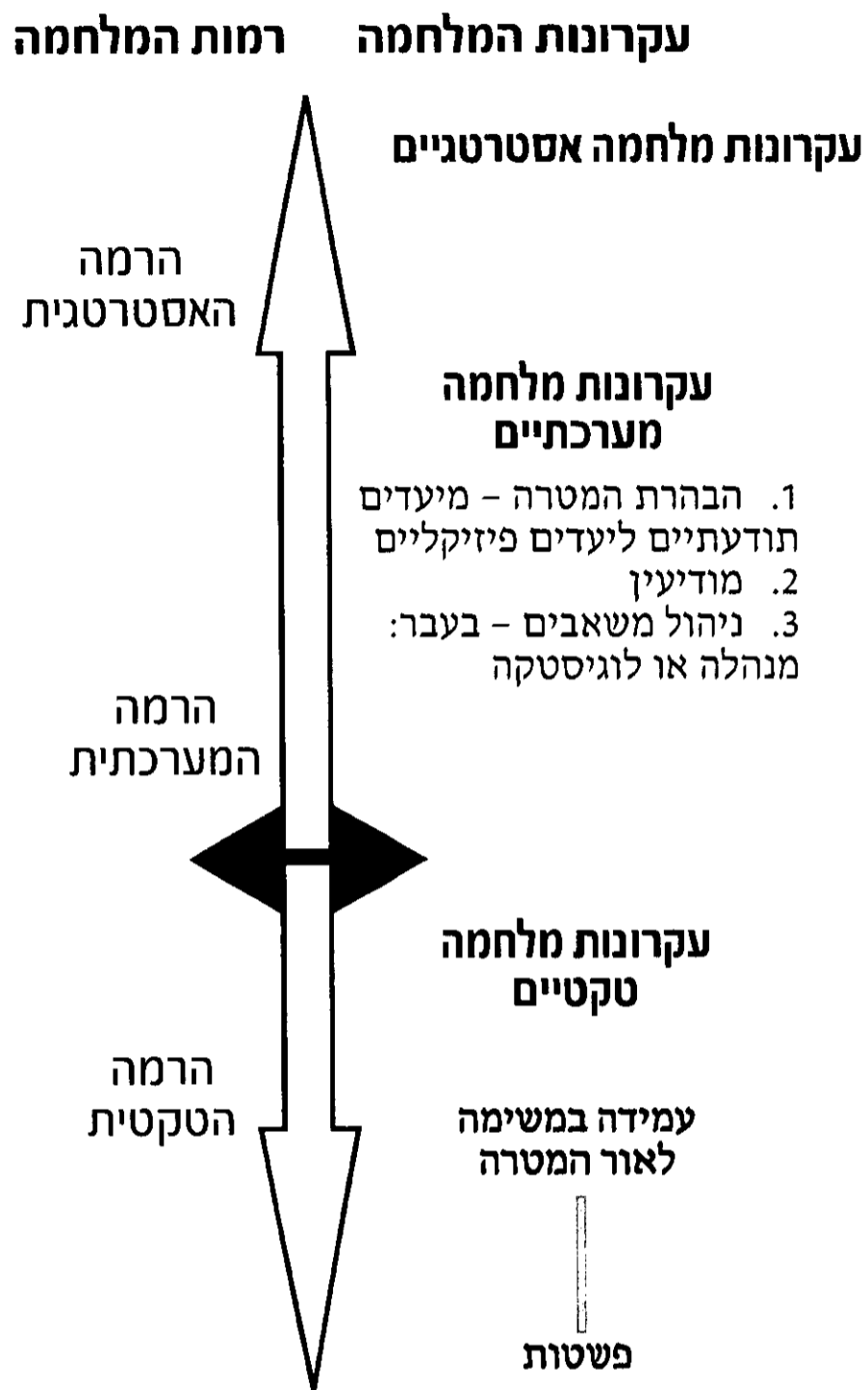
חשוב לזכור: ככל שהמלחמה הופכת טוטלית יותר, כך שאלת המשאבים מאבדת מהרלוונטיות שלה; ככל שהמלחמה הופכת יותר להתשה הדדית, כך הופכת שאלת המשאבים להיות רלוונטית יותר.

הדרג האסטרטגי הוא שמקצה את המשאבים. אופן ניהולם נתון בידי הרמה המערכתית. זאת בשל העובדה

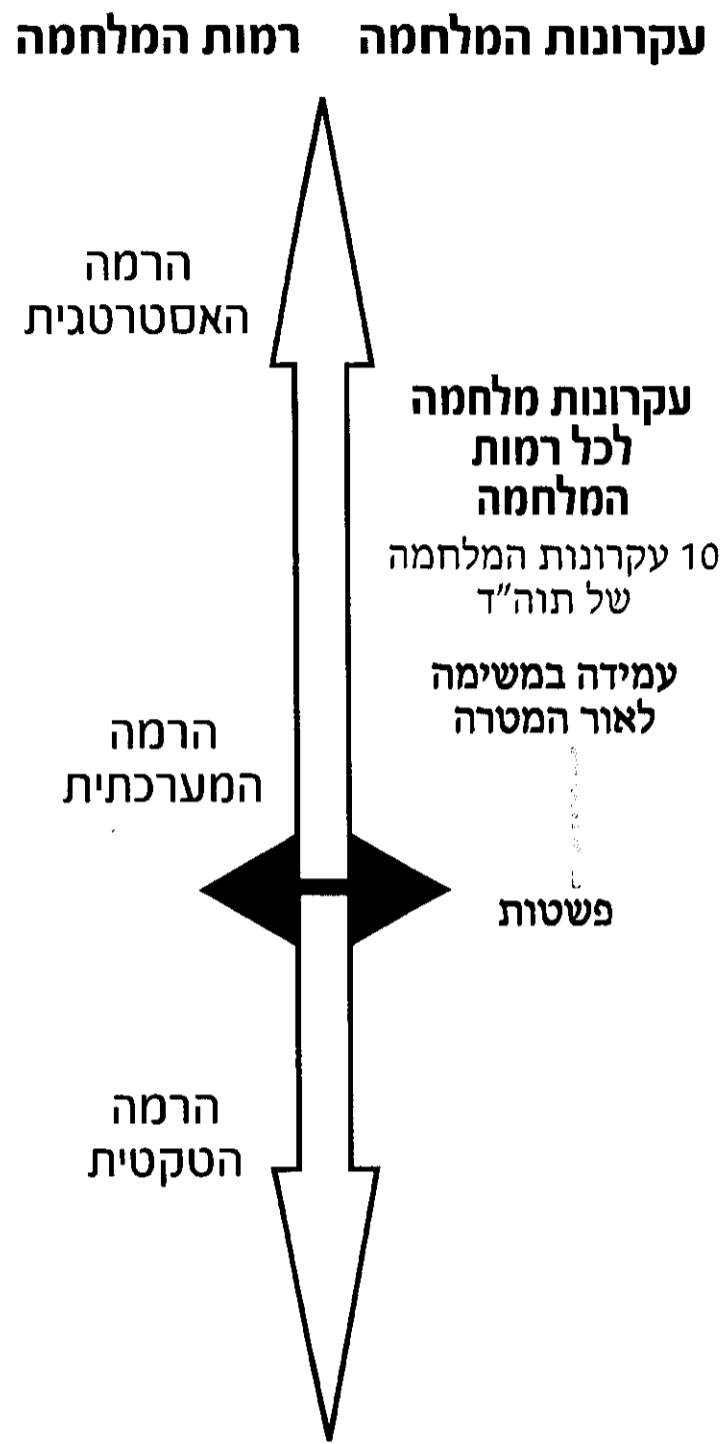
עלות מכונות המלחמה בעת המודרנית היא יקרה (מיליוני דולרים ליחידה) - מה שמוביל לא פעם למשבר משאבים

סכמה של הסדר המחווניים החדש

המצב החדש:

המצב כיום:

המחווניים מסייע להבין ולהכווין בצורה דינמית בתוך מכלול המדרג הצבאי שני דברים מרכזיים: הראשון, היכן אנו נמצאים בתוך תופעת המלחמה, והשני, מהו השיח שאנו צריכים לשדר בכל רמת מלחמה. אף אחת מהאסכולות אינה כוללת את הפתרון המוחלט. הן למעשה משלימות זו את זו, ופתרון המחווניים המוצע הוא ראשיתה של דרך, שעל המפקדים בצבא לקחת ולפתח אותה על מנת להסדיר דרכה את ההתבוננות שלהם ואת תפקידם שלהם בנוגע לתופעת המלחמה. מתוך הדברים שהצגתי ברור כי לכל רמת מלחמה ישנה אפיסטמולוגיה (ראייה הכרתית) שונה ביחס לתופעת המלחמה. פתרון המחווניים יאפשר לכל רמת מלחמה להתנהל מול התופעה בצורה שונה מחברותיה. הסמנטיקה כאן היא מכרעת, ואסור לזלזל בה כלל ועיקר. חוסר התייחסות לסמנטיקה הזאת יצר בצה"ל, להערכתו, זליגה של מושגים בין כל רמות המלחמה השונות ובפרט מתוך עולם המערכה לעולם הטקטיקה. הגולל ייסגר עלינו ביום שבו הטקטיקן ידבר בשפת האפקטים של המערכת (שהינם משימות פיזיקליות עם תוצאים

שצוינה לעיל, שהטקטיקן תמיד ישאף למצות את כל המשאבים הלוגיסטיים העומדים לרשותו.

סיכום

שאלת המחקר שעמדה לדיון היא האם המלחמה המוגבלת שבה נתונה כעת ישראל היא באמת תופעה חדשה - תופעה הדורשת שינוי בעקרונות המלחמה הקיימים, בהמשגה, ולבסוף בצורות הקרב השונות. מתוך מה שהצגתי עד כה התבררו כמה דברים:

1. הרמה הטקטית הייתה, נשארה וכנראה גם תישאר בעתיד הרמה שבה מתנהל העולם הפיזיקלי. יחד עם זאת הפרשנות של תוצרי הרמה הטקטית ברמה המערכתית והאסטרטגית הם שונים לחלוטין.
2. הוויכוח המתנהל בין האסכולות השונות בצבא מצביע על דבר אחד: המצב הוא סבוך. בנקודה הזאת הצגתי ארבעה עקרונות מלחמה חדשים. שניים מהם הגו תא"ל גרשון הכהן וד"ר צבי לניר. השניים האחרים הם שלי.
3. הצגתי פתרון מסדיר לוויכוח בין האסכולות. פתרון

(תודעתיים).

המאמר הזה נועד לעורר את השיח הצבאי ולהביא לבחינה מחדש של הרלוונטיות של עקרונות המלחמה הקיימים. המלחמה היא תופעה סבוכה שדורשת מקצועיות גבוהה כדי להתנהל בתוכה – במיוחד בעת הנוכחית. כארגון מקצועי שעשה כברת דרך ארוכה בנושאים האלה אנו יכולים להרשות לעצמנו לטפל גם בסוגיה הזאת.

אין ספק שהעקרונות הקיימים כיום בספרות התורתית של צה"ל צריכים להישאר כפי שהם, אך כיום שייכותם המובהקת היא לרמה הטקטית בלבד. תופעת המלחמה כפי שאנו מבינים אותה כיום מחייבת עקרונות נוספים לרמה המערכתית והאסטרטגית. בשל קוצר היריעה של המסגרת אבקש להציג בעתיד סוגיות ודוגמאות נוספות שעשויות להבהיר את השיח בין הרמות. הקרובה שבהם תהיה "על טבעו של הכוח הטקטי".

הערות

1. למשל, אל"ם גל הירש טוען כי מדובר בתופעה חדשה. את דעתו הוא הביע במאמר "פעילות בחתימה נמוכה – תפיסת הפעלת הכוח" (מסמך פנימי בצה"ל). לעומתו אל"ם יהודה וגמן טוען כי אין שום חידוש בתופעת העימות המוגבל. ראו: יהודה וגמן, "מלכוד העימות המוגבל", מערכות 385, עמ' 68-77.
2. ראו: עקרונות המלחמה, מסמך פנימי בצה"ל.
3. ברור שהמלחמה היא תופעה כאוטית, אולם ארגון מקצועי חייב לייצר תשתית קוהרנטית לעבודה סדורה של כל הדרגים המרכיבים אותו. זו האפשרות היחידה של ארגון היררכי להתמודד עם תופעה כאוטית.
4. העניין הזה עצמו נתון לדיון, אבל מפאת קוצר היריעה ניתן להסתפק בפרשנות הפשטנית הזאת.
5. יהושפט הרבני, מלחמה ואסטרטגיה, תל-אביב, מערכות, 1990, עמ' 125-127.
6. ריצ'רד סימפסון, מרוץ אל העתיד: מחשבות על המלחמה במאה ה-21, תל-אביב, מערכות, 1999, עמ' 381-382.
7. חלק מהמקורות שאציג ביקשו לשנות את עקרונות המלחמה במפורש, ואחרים ביקשו לעשות זאת בצורה סמויה.
8. הרשימה האחרונה של עקרונות המלחמה נכתבה ב-1996.
9. עקרונות המלחמה, מסמך פנימי בצה"ל.
10. שם
11. שם
12. שם
13. ראו: צבי לניר, "מי צריך עקרונות מלחמה", מערכות 324, עמ' 8-19.
14. אפיסטמולוגיה – אחד משלושת ענפי הפילוסופיה, שעניינו תורת ההכרה. העוסקים בתחום הזה מבקשים להגדיר מהי ידיעה, להבחין בין סוגיה העקרונית השונים, לזהות את מקורותיה ולקבוע את גבולותיה.
15. גרשון הכהן טוען כי מדובר בתפיסה אריסטוטלית של התופעה, לפחות מבחינתו של קלאוזביץ. קרי לתופעות יש מהות שמאופיינת על-ידי קריטריון מסוים. שיחה שהתנהלה בנובמבר 2004.
16. במאמר הזה מיוצגת התופעה הזאת על-ידי קלאוזביץ.
17. למשל המושג "שטח מוכה מודיעין" הוא רעיון חדש של סמו. במושג הזה ניסה סמו להשוות את החיכוך במלחמה הקלסית. אם במלחמה קלסית השטח יהיה רווי ארטילריה, הרי שבעימות מוגבל הוא רווי במודיעין. ראו: העימות המוגבל, מסמך פנימי בצה"ל.
18. שם
19. כאן אני מבקש לתקן טעות נפוצה, שכן עיקר מחשבותיו של סמו על העימות המוגבל כתופעה עלו עוד בימי שירותו בזירה הלבנונית. הזירה הפלסטינית רק העצימה את תובנותיו.

20. העימות המוגבל

21. למרבה הצער, סמו נפטר ממחלת הסרטן זמן רב לפני שהספיק לסיים את עבודתו.
22. גרשון הכהן, "המצביא והתכנון המערכתי – בין הנדסה לארכיטקטורה", מערכות 376, עמ' 10-15.
23. סמיוטיקה היא ענף מדעי העוסק בסימנים, במשמעותם ובפירושים בהקשרים תרבותיים-סוציולוגיים.
24. גרשון הכהן, שם
25. אין ספק כי מתחת לכך יחולו כלל עקרונות המלחמה. במובן הזה נרצה שמפקד המערכה ישיג את הישגיו על-פי כל הכללים של עקרונות המלחמה – במינימום כוח וכד'.
26. קלאוזביץ ראה את תופעת המלחמה כמשהו אפיסטמולוגי. מהבחינה הזאת היינו רוצים שמפקד המערכה יבצע הערכת מצב של סמלים ולא של מספר הבקבוקים שנזרקו בגזרתו.
27. צבי לניר, שם
28. בנקודת זמן מסוימת אכן הרצונות האלה נפגשים כאשר הצבא מופעל כהמשך של מדיניות, כלומר הוא מופיע ככלי מדיני על רצף אחד עם כלים אחרים. בעוד שהמערכת הצבאית משיגה את מבוקשה באלימות מוסדרת, הרי שהמערכת המדינית משיגה את מטרותיה בכלים מדיניים. הרצון להשיג הישגים זהים בדרכים שונות הוא זה היוצר חיכוך עצום בין הדרג הצבאי לדרג המדיני.
29. צבי לניר, שם
30. שם
31. אין ספק שהעיקרון הזה זהה כמעט לחלוטין לעקרון המלחמה של סמו "מוכוונות לתכלית המדינית".
32. ג'ת גילבו, הקיברנטיקה – מהי? תל-אביב, מערכות 1960, עמ' 119-121.
33. ההסבר הזה מאפשר לבצע חלוקה של סמכויות ושל משאבים בהתנהלות של רשויות המודיעין השונות בתוך מדינת ישראל עצמה. דוגמה: בדרך כלל המידע שאוסף שירות הביטחון הכללי מנופק לרמה המערכתית ולא לרמה הטקטית. היכולת להחליט מתי המידע הזה ינופק לרמה הטקטית שייכת לרמה המערכתית ולא לרמה הטקטית.
34. ראו הדיונים על הקיצוצים האחרונים ואת תוצאותיהם בצה"ל של סוף שנת 2003. אלה הובילו לשינוי תפיסות ולסגירת יחידות.
35. הדיונים האלה כללו איסוף נתונים ושיחות בכל חתכי הפיקוד: מג"דים, מח"טים ומפקדי האוגדות. בסופו של דבר החליט אלוף הפיקוד על צמצום משמעותי בהפעלת הסד"כ על מנת לאפשר, בין השאר, גמישות תקציבית. זאת אף שהמצב המבצעי בשטח לא השתנה באופן מהותי בששת החודשים שלפני אותה התקופה. תיעוד לכך הוא דיון שהתנהל בין כותב שורות אלה לקצין האג"ם של פיקוד המרכז בתקופה הנידונה, אל"ם (היום תא"ל) עוזי מוסקוביץ.
36. "מרכבה סימן 2": 122 אלף ש"ח לשעת עבודה, "מרכבה סימן 3": 110 אלף ש"ח, מג"ח 66: 72 אלף ש"ח, מג"ח 7: 74 אלף ש"ח. (עלות שעות המנוע מחושבת על-פי 100 ק"מ לסוג הטנק). המחיר אינו כולל הוצאות על תחמושת או על טיפולים מורכבים בעקבות פגיעה או השבתה. הנתונים נלקחו מתוך האתר של היועץ הכלכלי.
37. יש להבדיל בין ניהול משאבים לבין הקצאת משאבים. בשל קוצר היריעה אומר רק זאת: מכיוון שהרמה האסטרטגית היא המגדירה את סוג המלחמה, הרי שהיא מגדירה גם את סוג המשאבים שיוקצו לניהולה. על הרמה המערכתית להתכנס לתוך המשאבים האלה ולממש את יעדיה המבצעיים במגבלות האילוצים. בעניין הזה סיפקה ארה"ב דוגמה מאלפת שבה שר ההגנה האמריקני (דונלד רמספלד) התעקש על סל משאבים נתון, ואילו לגנרלים שלו לא נותר אלא להציג תוכניות מבצעיות במסגרת הסל הזה, אף שבתחילה ביקשו סל משאבים הרבה יותר גדול. ההבחנה הזאת אולי מחייבת לנסח עקרון מלחמה נוסף ברמה האסטרטגית: עקרון הקצאת המשאבים.
38. העימות המוגבל

